

בס"ד. שיחת ערב חג השבועות, ה'תשי"ב.

— בעת עריכת סיום על מסכת סוטה*, בחדרו הק' —

בלתי מוגה

א. בסיום מסכת סוטה שנינו: "אמר לי' רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה ("משמת רבי בטל ענוה") דאיכא אנא¹, ומפרש רש"י: "שאני ענוותן".

וצריך להבין:

(א) מה מחדש רש"י בפירוש דברי רב יוסף "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", "שאני ענוותן" — הרי זה הפירוש הפשוט, ומאי קמ"ל?
(ב) דברי רב יוסף "לא תיתני (בטל) ענוה דאיכא אנא", "שאני ענוותן" — שמדגיש מעלת עצמו במדת הענוה — הם לכאורה היפך מדת הענוה?

ויש לומר, שב' שאלות אלו מתורצות אחת בחברתה — שמצד הקושיא שדברי רב יוסף "דאיכא אנא" הם היפך הענוה, יש מקום לפרש את דברי רב יוסף באופן אחר, ולכן מחדש רש"י שהפירוש הוא "שאני ענוותן", כדלקמן.

ב. ביאור הדברים:

אודות ענוותנותו של רב יוסף — מצינו בסוף הוריות: "רב יוסף סיני, רבה עוקר הרים. שלחו לתמן איזה מהם קודם, שלחו להו סיני עדיף .. הכל צריכים למרי חטיא (כלומר רב יוסף הוא מרי חטיא שמשנה וברייתא סדורין לו מפי השמועה כנתינתן מהר סיני²), ואפילו הכי לא קביל רב יוסף עלי', מלך רבה .. והדר מלך רב יוסף כו".

וכיון ש"לא קביל רב יוסף עלי'", להיותו סבור — מצד גודל ענוותנותו — שאינו ראוי לכך, מסתבר לומר, שגם לאחר שנתמנה לנשיא ("הדר מלך רב יוסף") הי' סבור שאינו ראוי לכך, וזה שנתמנה לנשיא אינו אלא מצד ענוותנותם של אנשי דורו שמינהו לנשיא עליהם.

(1) ובהמשך לזה: "אמר לי' רב נחמן לתנא לא תיתני יראת חטא (משמת רבי בטל .. יראת חטא) דאיכא אנא", כדלקמן ס"ג.

(2) פרש"י שם.

(* בהתאם להמנהג ללמוד בימי הספירה מסכת סוטה — דף ליום דף ליום, כדלקמן ס"ז (המ"ז).

ועפ"ז אפשר לפרש דבריו של רב יוסף לתנא "לא תיתני (משמת רבי בטל) ענוה דאיכא אנא" — שאין כוונתו לענווה שלו (שהרי האמירה "אני ענוותן" היא היפך הענווה), כי אם, שמציאותו בתור נשיא ("איכא אנא") מהוה הוכחה על המשך קיומה של מדת הענווה בדורו (לאחרי מיתת רבי) — הענווה של אנשי דורו שמינוהו לנשיא עליהם³.

ג. וכדי לשלול פירוש זה (שהכוונה היא לענווה של אנשי הדור) — מפרש רש"י: "שאני ענוותן".

והכרחו של רש"י לפרש דברי רב יוסף אודות הענווה שלו ("שאני ענוותן")⁴, ולא אודות הענווה של אנשי דורו, הוא, מסיפא דמילתא — "אמר לי רב נחמן לתנא לא תיתני (משמת רבי בטל) יראת חטא דאיכא אנא" — שבנוגע ליראת חטא לא שייך לפרש שכוונת רב נחמן היא על אנשי הדור, כי אם על עצמו (שהוא ירא חטא), ומזה מובן שגם ברישא, בנוגע לענווה, הכוונה היא (לא על אנשי הדור, אלא) על עצמו ("שאני ענוותן").

ואעפ"כ אין אמירה זו ("דאיכא אנא", "שאני ענוותן") בסתירה לענין הענווה — כי, ענווה אינה שוללת ידיעת מעלת עצמו (כולל גם מעלת הענווה גופא), אלא, גם בידעו מעלת עצמו אינו מתגאה ואינו מחזיק טובה לעצמו להיות בישות, כיון שעושה חשבון שלפי הכחות שניתנו לו מלמעלה הי' צריך להיות בדרגא נעלית יותר, וכיו"ב⁵.

ד. ולבאר הענין בעומק יותר — יש להקדים ולבאר כללות מאמרם של רב יוסף ורב נחמן להתנא, "לא תיתני כו' דאיכא אנא", דלכאורה אינו מובן⁶: כיצד יכולים רב יוסף ורב נחמן — שהם אמוראים — לחלוק על דברי התנא ("משמת רבי בטל ענוה ויראת חטא") ולומר "לא תיתני ענוה (דאיכא אנא)", "לא תיתני יראת חטא (דאיכא אנא)"?

ונקודת הביאור בזה:

תוכן דברי התנא "משמת רבי בטל כו'", הוא, שמעמדו ומצבו של הצדיק, ובפרט "רבי", נשיא ומנהיג הדור, נוגע ושייך לכל אנשי הדור, שכן, עם היות מדריגת הצדיק בעילוי שבאין-ערוך למדריגתם של אנשי

(3) ראה גם לקו"ש ח"א ע' 279. חיי"ג ע' 333 הערה 25.
 (4) נוסף לכך שזוהי משמעות פשוטות הלשון "דאיכא אנא".
 (5) ראה לקו"ש ח"א וחיי"ג שם. תו"מ ח"א ע' 97 ואילך.
 (6) ראה גם תו"מ שם.

הדור, פועל הוא על אנשי הדור, כך שככל שתגדל מעלת מדריגת הצדיק, תגדל מעלת אנשי הדור — לפי־ערך מדריגתם הם עכ"פ; ולכן, "משמת רבי בטל כו", דכיון שנסתלק מהעולם ונתעלה לעולם עליון יותר, אזי נתעלמו כל העילויים שפעל אצל אנשי הדור.

ובענין זה — שכיון שמעלת כל הדור תלוי' בנשיא הדור, אזי "משמת רבי" נתעלמו העילויים כו' — לא פליגי רב יוסף ורב נחמן, אלא שאעפ"כ אומרים להתנא "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", "לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא", כי:

החסרון שנעשה מצד הסתלקותו של רבי עיקרו בנוגע לענינים נעלים הקשורים עם שלימות העבודה באופן פנימי, משא"כ בנוגע לענינים פחותים שמצד המקיף, הרי, כיון שגם לאחרי ההסתלקות נשאר רושם מהצדיק בבחי' מקיף⁷ [ופועל פעולתו על כל המקושרים אליו, גם בהפחותים שבהם, וגם באלה שרק מודים בו], נשארים ענינים אלה גם לאחר שמת רבי.

ולכן אומרים רב יוסף ורב נחמן להתנא "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", "לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא" — לפי שמדריגתם בענין הענוה ויראת חטא היא (לפי דעתם⁸) מדריגה פחותה (כדלקמן), ולכן נמשכת גם לאחר שמת רבי, ע"י ההשפעה שמבחי' המקיף.

וענין זה מרמז רש"י בפירוש דברי רב יוסף "לא תיתני ענוה דאיכא אנא", "שאני ענוותן" — שזוהי מדריגה פחותה בענוה; וכאמור, הכרחו של רש"י הוא מסיפא דמילתא, דברי רב נחמן "לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא", שזוהי מדריגה פחותה ביראה, כדלקמן.

ה. בנוגע לדברי רב נחמן — "לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא": ביראה ישנם כו"כ דרגות, ומהם: יראת הוי', כמ"ש "יראו מהוי' כל הארץ", יראת אלקים וכו', ועד להדרגא הכי תחתונה — יראת חטא בלבד.

ומהחילוקים שביניהם¹⁰ — שיראת הוי' או יראת אלקים היא מצד ידיעה והרגש פנימי בקדושה, משא"כ יראת חטא היא מצד הרגש המקיף

7 צדיק אתה הי' בעיניך כרשע" (נדה ל, ב).

8 תהלים לג, ח.

9 ראה בארוכה דרך חיים בהקדמה.

7 ראה תניא אגה"ק סז"ך וביאורו.

8 מצד השבועה ש"משביעין אותו תהי

9 צדיק כו' ואפילו כל העולם כולו אומרים לך

דקדושה בלבד, היינו, שאף שאין לו ידיעה והרגש פנימי בקדושה (שלכן אינו שייך ליראת הוי' או יראת אלקים), מ"מ, ירא לנפשו מדבר הסותר ומנגד לקדושה, עד שבורח ממנו כבורח ממות, שכן, מצד המקיף דקדושה (אף שאין זה בפנימיותו) נרגש אצלו עכ"פ ששלילה וחסרון (חטא מלשון חסרון¹¹) הקדושה הוא דבר המופרך.

וענין זה מודגש ביותר אצל רב נחמן:

ובהקדמה — שיש חילוקי דעות מי הוא סתם רב נחמן¹², ורש"י אזיל לשיטתי' שסתם רב נחמן הוא רב נחמן בר יצחק¹³, ומה גם שבסוגיא זו יש גירסאות שבהם נתפרש בגמרא רב נחמן בר יצחק¹⁴.

ומצינו בגמרא¹⁵ ש"אימי' דר"נ בר יצחק אמרי לה כלדאי (חוזים בכוכבים¹⁶) בריך גנבא הוה, לא שבקתי' גלויי רישי', אמרה לי' כסי רישיך כי היכי דתהוי עלך אימתא דשמיא .. יומא חד .. נפל גלימא מעילוי' רישי' וכו'".

ומזה מובן שמצד טבעו הי' רב נחמן שייך לענינים בלתי-רצויים (ומי יודע לאיזה מעמד ומצב הי' יכול להגיע), והיראת שמים ("אימתא דשמיא") שלו היתה מצד ההשפעה של כיסוי הראש — בחי' המקיף¹⁷ — מצד הרגש המקיף דקדושה בלבד.

ו. ומזה מובן גם בנוגע לדברי רב יוסף, "לא תיתני ענווה דאיכא אנא" — "שאני ענוותן":

בענווה וביטול ישנם בכללות שתי דרגות: (א) ביטול במציאות — כמשל חכם קטן שעומד לפני חכם גדול ביותר, שמתבטל ממציאותו לגמרי ("ער פארלירט זיך און הערט זיך אינגאנצן ניט אָן"), (ב) ביטול היש — שמציאותו נרגשת (ואינו מתבטל ממציאותו), אלא, כיון שאינו רואה בעצמו מעלה יתירה להיות מזה בישות (בידעו שמישהו אחר במקומו הי' מגיע לדרגא נעלית יותר, וכויו"ב), ה"ה ענוותן.

ובעומק יותר — בשרש הענינים למעלה¹⁸, בספירת הכתר:

איתא בתקו"ז¹⁹ "כתר עליון אע"ג דאיהו אור צח אור מצוחצח

15) שבת קנו, ב.

16) פרש"י שם.

17) ראה סה"מ תרפ"ג ע' קמ.

18) בהבא לקמן — ראה לקו"ת מטות

שם. בלק סט, א. נצבים מח, רע"א.

19) ת"ע קרוב לסופו (קלה, ב).

11) לקו"ת מטות פב, א. ובכ"מ.

12) ראה לקו"ש ח"ג שם ע' 31 הערה

15. וש"נ.

13) מגילה כח, ב (ד"ה ר"נ). גיטין לא, ב

(ד"ה אנא).

14) גירסת העץ יוסף בעין יעקב.

אזכרם הוא קדם עילת העילות", כי, "הכתר הוא למעלה מכל הע"ס לכך הוא משיג יותר הביטול איך שאין ערוך אל המאציל א"ס ב"ה לכך הוא אזכרם .. שהוא בבחי' ביטול ואין בו הגבהה נגד .. אור א"ס ב"ה שלמעלה מהכתר"²⁰.

והנה, בדרושי חסידות שמביאים מאמר זה מצינו לפעמים הלשון "אזכרם אזכרם" (ב"פ)²¹. ויש לומר, שרומז לב' אופני ביטול ("אזכרם אזכרם") בהתאם לב' האופנים בספירת הכתר: (א) ספירת הכתר כפי שהיא במקומה — ביטולה היא באופן של העדר תפיסת מקום לגמרי, ביטול במציאות, (ב) וספירת הכתר כפי שהיא לאחרי ירידתה ממלכות דאצילות להיות כתר לבי"ע — שביטולה אינו באופן של העדר תפיסת מקום [ואדרבה: כשמלכות דאצילות יורדת ונעשית כתר לבי"ע ה"ה מקור לנבראים, ובודאי אינה בביטול של העדר תפיסת מקום], אלא, כיון שיודעת מעמדה ומצבה שהיא בירידה משרשה ומקורה, אינה בישות, ביטול היש בלבד.

ומהחילוקים שביניהם — שהביטול מהעדר תפיסת מקום, ביטול במציאות, נעשה עי"ז ש"משיג יותר הביטול איך שאין ערוך כו", השגה והרגש פנימי; אבל כאשר אין זה בהשגה והרגש פנימי, כי אם בבחי' מקיף בלבד — אזי הביטול אינו באופן של העדר תפיסת מקום, אלא שאינו בישות, ביטול היש בלבד.

ובנוגע לענייננו — מדת הענווה של רב יוסף:

להפירוש שרב יוסף מדבר אודות הענווה של אנשי דורו שמינוהו לנשיא עליהם אף שלדעתו אינו ראוי לכך — גדלה ביותר ענוותנותו של רב יוסף — שאינו מרגיש את עצמו למציאות כלל, העדר תפיסת מקום, שלכן, המינוי שלו לנשיא נתפס אצלו כענווה של אנשי דורו; משא"כ לפירוש רש"י, "שאני ענוותן" — ה"ז דרגא פחותה בענווה — שנגרשת מציאותו (ולא באופן של העדר תפיסת מקום), אלא שאינו מחזיק טובה לעצמו כו'.

וכאמור, הכרחו של רש"י לפרש שרב יוסף מדבר אודות דרגא פחותה בענווה ("שאני ענוותן"), הוא, מזה שגם רב נחמן מדבר אודות דרגא פחותה ביראת חטא. וזוהי הנקודה המשותפת במאמריהם של רב יוסף ורב נחמן להתנא "לא תיתני כו' דאיכא אנא" — שבנוגע לדרגא

(20) לקו"ת בלק שם. ע' צ. המשך מים רבים תרל"ו פקל"ו. המשך

(21) ראה לקו"ת חקת נט, ג. אוה"ת שמות תרס"ו ע' תפ. ועוד.

פחותה בענווה ויראת חטא, שמצד בחי' המקיף, אין לשנות "משמת רבי בטל כו", כי, הדרגא הפחותה נשארת גם לאחרי מיתת רבי, כיון שנשארת ההשפעה של רבי מבחי' המקיף (כנ"ל ס"ד).

*

ז. ויש להוסיף ולקשר תוכן סיום המסכת עם ימי הספירה [כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר²² שבימי הספירה, מ"ט יום, נוהגים ללמוד מסכת סוטה, שיש בה מ"ט דפים, דף ליום דף ליום] — הימים שבין פסח לעצרת — ימי ההכנה למתן-תורה:

וענין זה נוגע ושייך להכנה למתן-תורה:

ידוע²³ שהחילוק בין קודם מ"ת ולאחר מ"ת הוא באין-ערוך לגמרי, שכן, אף שגם קודם מ"ת קיימו את התורה²⁴, הי' זה בגדר דאינו מצווה ועושה, ואינו בערך לגבי קיום המצוות לאחר מ"ת בתור מצווה ועושה²⁵. [ועד"ז בנוגע לזמן מ"ת בכל שנה ושנה — שנעשה גילוי אור חדש ("אור חדש עליון יותר שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם"²⁶) בכללות הענין דמ"ת, ולגבי החידוש במ"ת בשנה זו, נחשב המעמד ומצב שלפנ"ז כמו לפני מ"ת, ע"ד אינו מצווה ועושה].

ולכאורה אינו מובן: קודם מ"ת (ועד"ז קודם זמן מ"ת בכל שנה) — כיצד נעשים "כלים" לקבל את התורה?

והמענה לזה — למדים מדברי רב יוסף ורב נחמן בסיום המסכת, שיש חשיבות ומעלה גם בדרגות פחותות של ענוה ויראת חטא, שאינן חודרות בפנימיות אלא באופן מקיף בלבד, כמו יראת חטא דרב נחמן, שלא היתה מצד עבודתו בכח עצמו, אלא מצד פעולת אמו לכסות ראשו. ובפרט בנוגע לרב יוסף שכיון שהי' סומא, ויש דעה שסומא פטור מן המצוות, הי' בגדר דאינו מצווה ועושה²⁷ (כמו קודם מ"ת).

ומזה מובן, שגם המעמד ומצב שלפני מ"ת מספיק לקבלת התורה בפנימיות — לא כמו לפני מ"ת, שלא היו כלים לזה, ולכן "על כל דיבור פרוחה נשמתן"²⁸, אלא באופן שמקבלים את התורה בפנימיות ומבינים אותה בשכל אנושי.

(26) לשון התניא באגה"ק ס"ד (בנוגע

לר"ה).

(27) ב"ק פז, א. וראה לקו"ש חט"ז ס"ע

219 ואילך. וש"נ.

(28) שבת פח, ב. תניא רפ"ד וספ"ו.

(22) "היום יום" ז' אייר.

(23) ראה לקו"ש חט"ז ע' 212 ואילך.

(24) ראה קידושין פב, א (במשנה). וש"נ.

(25) שם לא, סע"א. וש"נ.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

ועד"ז בנוגע לפנימיות התורה — שבשעת מ"ת היתה פנימיות התורה בהעלם, ולאח"ז נתגלתה בתורת החסידות הכללית ע"י הבעש"ט ותלמידיו — באופן מקיף, אותיות בלבד, עד להגילוי דתורת חסידות חב"ד, ע"י רבינו הזקן וממלאי מקומו, שהלבישו פנימיות התורה בהבנה והשגה בשכל אנושי, כך, שכל בני"י, מקטן ועד גדול ("קליינע קינדער און אַלטע אידן"), לומדים חסידות ומבינים חסידות, ועי"ז²⁹ ממשיכים ופועלים ביאת המשיח ("מ'שלעפט אַראָפּ משיח'ן") למטה מעשרה טפחים.

(29) ראה אגה"ק דהבעש"ט (כתר שם טוב בתחלתו. ובכ"מ).